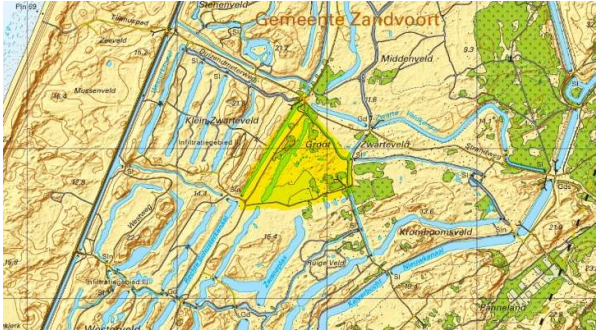

Broedvogelinventarisatie AWD Zwartevelde 2021 en 2022

Peter de Jong en Tom van den Boomen

Als lid van de VNVN onderzoekt Peter de Jong samen met Tom van den Boomen het Zwartevelde. Het gebied ligt iets noordelijk van het midden van de Amsterdamse Waterleiding Duinen (AW-duinen), het 3400 ha grote duingebied op de grens van Noord- en Zuid-Holland. Het gebied is eigendom van de gemeente Amsterdam. In de AW-duinen wordt het drinkwater voor Amsterdam gewonnen en het is derhalve rijk aan water in de vorm van kanalen en enkele plassen. Het gebied is een kalkrijk duingebied met een afwisselend landschap. In het westen vooral open plekken, vochtige duinvalleien, struweel en gras. Meer naar het oosten steeds meer bos, zowel naald- als loofhout. Tot voor kort leefden er meer dan 3000 Damherten in de AW-duinen maar sinds 2016 is men bezig de damhertpopulatie terug te brengen tot 600-800 dieren, het aantal dat volgens ecologen hier kan leven zonder dat dit leidt tot hongersterte in de winter.

Door de overbevolking aan Damherten worden steeds meer herten aangereden en neemt de overlast in tuinen en dorpen rond het duin toe. Ook vreten de herten vrijwel alle onderbegroeiing in het duin weg wat tot sterk slinkende populaties kleine zangers en grondbroeders heeft geleid. Ook vlinders en insecten hebben sterk te lijden onder de hertenvraat.

Krooneend - foto: Tom van den Boomen

Ons telgebied

Het Zwartevelde bestaat voor het grootste deel uit open duingraslanden met hier en daar struweel en enkele grotere naaldbosjes en in het zuiden ook een wat groter bosje met naald- en loofhout. Het ligt pal ten noorden van de

Zwanenplas en direct ten westen van het Eiland van Rolvers, wat veel meer bebost is. Ons telgebied wordt in het westen begrensd door het Rechte Schusterkanaal met aan beide kanten een flinke rietstrook. Ongeveer 100 meter aan de andere kant van het verharde pad langs het kanaal loopt een behoorlijk water wat meer in de luwte ligt van een smal dennenbos. Op dit stille water troffen we geregeld Krooneenden maar daarover later meer. Acht tellingen hebben we in beide jaren uitgevoerd gedurende de maanden maart tot en met juni met tussenpozen van telkens ongeveer 2 weken. Het weer was ons goed gezind, geen noemenswaardige regen of storm.

De resultaten van de tellingen

Ondergetekenden telden in 2021 en 2022 het gebied op broedvogels volgens de BMP-methode van Sovon. Maar ook in het verleden werd er geteld. Min of meer volledige BMP-tellingen waren er in 1994, 2000 en 2015 waardoor we de ontwikkeling van de broedvogelbevolking kunnen volgen. Onze tabel telt om dit inzichtelijk te maken 5 jaartallen. De watervogels zijn voornamelijk te vinden in de twee wateren zoals in de inleiding omschreven. Knobbelzwaan, Meerkoet, Waterhoen, Wilde Eend, Dodaars, Fuut, Grauwe Gans, Nijlgans, Kuif-, Tafel- en Krakeend houden zich hier in kleine aantallen op: 1 tot 5 territoria. Bijzonder is het territorium van de Roerdomp in de rietkraag van het Schusterkanaal. Iedere telling hoorden we de hoemp en tijdens de avond- en nachttelling zagen we de Roerdomp ook vliegend en ook snel weer invallen.

Roerdomp – foto: Tom van den Boomen

Eenmaal in het afgelopen jaar deden we een uitsluitende waarneming van twee roerdommen wat via de Sovon-interpretatie -waar wij de hand niet in hebben- een tweede territorium opleverde. Dat er twee broedparen aanwezig zijn geweest lijkt ons echter sterk. Ook bijzonder zijn de groepen Krooneenden die we vooral in maart en begin april op het in de luwte liggende water aantreffen. De zeer fraaie vogels leken niet gepaard en doken regelmatig kranswieren op die ze boven water opvrat. Het maximum aantal vogels bedroeg 14, 4 vrouwen en 10 mannen op 28 maart 2021. In mei en juni waren de vogels

verdwenen en we hebben geen broedgevallen kunnen vaststellen.

Ook de rietvogels zijn langs de oevers van de twee wateren te vinden. Kleine Karekiet, Rietgors en Rietzanger broeden jaarlijks in kleine aantallen tot maximaal 7 paar. Niet jaarlijks broedt de Sprinkhaanzanger. De Koekoek is elk jaar aanwezig en zijn waardvogel is waarschijnlijk de Kleine Karekiet. Blauwborst en Bosrietzanger zijn minder aan het water en riet gebonden en zien we vooral in het struweel langs de rietkragen. Ook de Witte Kwikstaart houdt zich graag bij het water op maar niet uitsluitend, ook in andere delen van het Zwartevelde. Echte duinvogels zijn natuurlijk de Boomleeuwerik en de Boompieper die hier jaarlijks tot broeden komen met maximaal 6 broedparen. Toch vestigde de Boomleeuwerik zich pas rond 1900 in de duinstreek. Daarvoor kwam hij slechts voor op de oostelijke zandgronden van Nederland. De Boomleeuwerik zingt fraai, luid en al vroeg in het voorjaar, vanaf half februari tot aan het begin van de zomer wanneer ze gaan zwijgen. De Boompieper komt pas in april en is in augustus alweer verdwenen. Opvallend is zijn fraaie en luide zangvlucht die we ook kennen van de Graspieper. De Tapuit zien we regelmatig in het voorjaar, soms al gepaard, maar jammer genoeg alleen op doortrek.

En dan de roofvogels

Wat de roofvogels betreft zien we Sperwer, Havik en Torenvalk jaarlijks, maar van deze drie had alleen de Havik in het jaar 2000 een territorium in het Zwartevelde. De Buizerd broedde in 1994 en 2021, het laatste jaar in een oud kraaiennest langs het Schusterkanaal. De Boomvalk is een hele zeldzame gast maar daar komt misschien verandering in. Het afgelopen decennium broedde hij helemaal niet meer in de AW-duinen, zo bleek bij navraag bij Henk-Jan Koning. Maar in 2021 zagen we de Boomvalk ineens weer jagend boven het Zwartevelde in mei en juni, dik binnen de datumgrenzen, dus een territorium. Het broedgeval werd twee kilometer zuidelijker vastgesteld in een hoge populier langs het Oosterkanaal door de roofvogelspecialisten Fred en Henk-Jan Koning. Het paar bracht daar 3 jongen groot. Het afgelopen jaar zagen we op 27 april onze eerste Boomvalk op het Zwartevelde maar in mei zaten er ineens 5 stuks. Was dat het broedpaar van 2021 met hun jongen of waren het nog doortrekkers die vaak in groepjes rondtrekken. Copulatie werd door ons op 30 mei vastgesteld en op meerdere telrondes zagen we de valken met de rode broek jagen op het Zwartevelde. Navraag bij de familie Koning leverde voor 2022 geen vastgesteld broedgeval op, maar natuurlijk kunnen de in de broedtijd zeer heimelijk opererende Boomvalken makkelijk worden gemist. Hopelijk worden de Boomvalken weer een jaarlijkse broedvogel in de AW-duinen. Ze jagen op kleine vogels en libellen en met die laatste gaat het al tijden erg goed. Libellen zijn voor hun voortplanting afhankelijk van schoon, voedselarm water en van voldoende watervegetatie, waar de AW-duinen in ruime mate in voorziet. En deze vegetatie heeft gelukkig vrijwel geen last van de damhertenvraat. Als laatste noemen we de Bosuil. We hoorden ze wel meerdere keren maar broeden doen ze niet meer in het Zwartevelde, aldus Henk-Jan Koning, sinds

BMP tellingen Zwartevelde AW-duinen					
Soort / Jaar	1994	2000	2015	2021	2022
Appelvink	-	-	-	1	-
Blauwborst	-	-	-	2	3
Boomkruiper	-	-	1	2	4
Boomleeuwerik	-	-	2	6	4
Boompieper	2	2	5	4	3
Boomvalk	-	-	-	1	1
Bosrietzanger	-	-	3	1	1
Bosuil	-	-	-	1	1
Braamsluiper	-	2	-	-	2
Buizerd	1	-	-	1	-
Dodaars	-	-	1	1	-
Ekster	1	-	-	-	-
Fazant	1	-	-	-	-
Fitis	13	13	5	4	6
Fluiter	-	-	-	-	1
Fuut	1	-	-	1	1
Gaai	1	1	-	1	1
Gekraagde Roodstaart	-	-	1	3	3
Goudhaan	-	-	2	1	1
Grasmus	6	8	3	2	2
Graspieper	2	2	2	-	1
Grauwe Gans	-	-	-	4	5
Grauwe Vliegenvanger	1	-	-	2	1
Groene Specht	2	-	-	-	-
Grote Bonte Specht	3	1	3	5	4
Grote Lijster	-	-	-	1	1
Groenling	-	-	-	-	3
Havik	-	1	-	-	-
Heggenmus	4	4	2	1	2
Holenduif	-	1	-	1	-
Houtduif	3	2	-	2	-
Kleine Bonte Specht	-	-	1	-	1
Kleine Karekiet	4	7	6	11	8
Kneu	1	-	1	1	-
Knobbelzwaan	1	-	-	1	2
Koekoek	1	-	1	1	1
Koolmees	3	5	6	5	7
Kievit	-	-	1	-	-
Krakeend	2	1	-	-	-
Kuifeend	-	3	2	-	1
Kuifmees	1	1	-	-	1
Meerkoet	2	2	1	3	4
Merel	2	3	-	3	2
Nachttegaal	5	4	1	1	-
Nijlgans	-	-	-	1	1
Pimpelmees	3	3	2	4	7
Putter	-	-	1	1	1
Rietgors	4	6	3	4	5
Rietzanger	-	2	3	1	2
Roerdomp	-	-	-	1	2
Roodborst	-	2	1	1	-
Roodborsttapuit	-	-	3	2	3
Spreeuw	1	1	-	-	-
Sprinkhaanzanger	1	2	-	-	-
Staatmees	2	1	-	1	-
Tafeleend	1	-	-	-	2
Tijftjaf	4	9	5	2	7
Tuinfluiter	1	2	-	-	1
Velduil	1	-	-	-	-
Vink	3	6	10	10	14
Waterhoen	-	-	-	1	-
Waterral	-	-	1	-	-
Wilde Eend	2	-	-	3	2
Winterkoning	5	8	2	3	5
Witte Kwikstaart	-	-	-	1	3
Zanglijster	-	-	2	2	2
Zwarte Kraai	1	2	-	2	2
Zwartkop	-	2	1	2	1
Aantal territoria	92	109	81	105	127
Aantal soorten	37	32	33	49	48

de Boommarters de bosuilenkasten regelmatig met een bezoek vereren.

Zangvogels en de rest

Van de jaarlijks broedende zangvogels zijn Vink en Fitis het meest algemeen met respectievelijk 14 en 13 territoria. Tjiftjaf (max. 9), Koolmees en Pimpelmees (beide max. 7) volgen en Merel (max.3), Zanglijster (max.2) en Gekraagde Roodstaart (max.3) sluiten de rij. De Nachtegaal die afhankelijk is van een struiklaag is door de hertenvraat in een vrije val gekomen en keldert van 5 territoria in 1994 naar 0 in 2022. Andere zangvogels broeden niet jaarlijks en in kleine aantallen van maximaal 1 tot 3 paren. Opvallend zijn de drie territoria van de Groenling, een nieuwkomer in het Zwartevelde. De Zwarte Kraai broedt jaarlijks met max. 2 paar. Deze soort is onder meer belangrijk omdat hij nesten bouwt die regelmatig in de jaren daarna door Buizerd en Boomvalk worden gebruikt. Rest ons de duiven en spechten. De Holenduif broedt incidenteel, de Houtduif jaarlijks met 2-3 paar. De Groene Specht broedde nog in 1994 maar daarna niet meer.

De Grote Bonte Specht is het hele jaar door te horen en is goed aanwezig met 3-5 paar. Een zeldzame en fraaie broedvogel dit jaar was de Kleine Bonte Specht, die op twee meter hoogte broedde in een dode eik van slechts 15 cm doorsnee. We konden de jongen horen als we vlak bij de boom stonden en begin juni vlogen ze uit. Ekster en

Gaai broeden incidenteel en hebben te leiden van de Havik. Beide zijn langzame en opvallende vliegers die vaak ten prooi vallen aan de onstuimige jager.

Vergelijking met het Rozenwaterveld

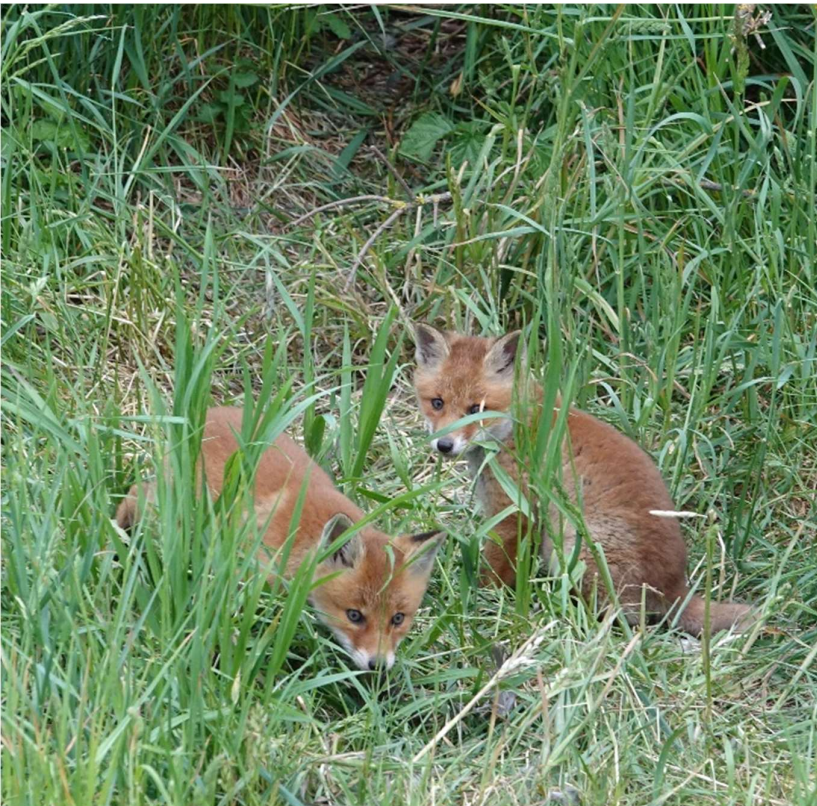
In nummer 1 van de Fitis van dit jaar staat een uitgebreid artikel van Marcel Slaterus over de broedvogelbevolking door de jaren heen in het Rozenwaterveld in het noorden van de AW-duinen. Als we de aantalsontwikkeling van dit gebied vergelijken met het Zwartevelde zien we veel parallellen.

Zowel bij de spechten als de mezen zien we eenzelfde ontwikkeling. Groene Specht neemt af, Bonte Spechten nemen toe. Al moet je het betitelen van het ene territorium van de Kleine Bonte Specht als “toename” met een korrel zout nemen. Kool- en Pimpelmees nemen toe, de overige mezensoorten broeden incidenteel en in zeer lage aantallen. Een aantal soorten is verdwenen, zoals Fazant en Ekster. De Fazant omdat deze soort niet meer wordt uitgezet als jachttrofee en de Ekster is een te makkelijke prooi voor de Havik. En ook op het Zwartevelde zijn de zangvogels van dicht laag struweel alle afgenomen door de hertenvraat. Alleen de Roodborsttapuit heeft zich aan deze malaise onttrokken en neemt toe op het Zwartevelde, zoals in het hele land (zevenvoudige toename tussen 1990 en 2015, bron SOVON). De rietvogels doen het goed, dit i.t.t. de rietvogels op het Rozenwaterveld, maar hier liggen plaatselijke ontwikkelingen aan ten grondslag: te weinig riet langs het Van der Vlietkanaal.

De grote verarming in de broedvogelstand die Marcel in zijn nawoord noemt, zien wij minder in het Zwartevelde.

De belangrijkste verarming komt ons inziens voort uit de hertenvraat van het laatste decennium. Een aantal soorten lijkt ook weer toe te nemen zoals Blauwborst, Roodborsttapuit, Boomkruiper en Gekraagde Roodstaart. Voor een genuanceerd beeld blijft tellen van groot belang. Wat dat betreft onderschrijven wij van harte de stelling “meten is weten”. Wij blijven ook doortellen.

Rest ons nog te vermelden dat op het Zwartevelde een Vos enkele jongen grootbracht. Die jongen, zie de foto, kwamen we regelmatig tegen bij het hol rond zonsopkomst.

*Spelende Vosjes in het Zwartevelde
foto: Tom van den Boomen*